

DOI: 10.37100/2616-7689.2021.10(29).11

УДК 37 : [339.924:061] 330.322 : 332.12

JEL CLASSIFICATION: D 60, E 22, F 15, H 72, I 25, O 35

**СОЦІАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ЯК ОСЕРЕДОК РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ
(синергетичний аспект)**

**SOCIAL DOMINANTS AS A CORE FOR THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES ON AN INNOVATIVE BASIS
(synergetic aspect)**

Віра КУЦЕНКО,

*доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3102-0744>*

Vira KUTSENKO,

*Doctor of Economic Sciences,
Public Institution «Institute of
Environmental Economics and
Sustainable Development of the National
Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv*

Ірина КІНАШ,

*доктор економічних наук,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, Івано-Франківськ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5391-6560>*

Iryna KINASH,

*Doctor of Economic Sciences,
Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas, Ivano-
Frankivsk*

Ганна ЄВТУШЕНКО,

*кандидат економічних наук,
Університет державної фіскальної служби
України, Ірпінь
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6584-8518>*

Hanna YEVTUSHENKO,

*Candidate of Economic Sciences,
University of the State Fiscal Service of
Ukraine, Irpin'*

Протягом останніх років державна політика спрямована на прискорення інтеграції України в європейське співтовариство, що передбачає вдосконалення соціального забезпечення, якому повинно сприяти активне впровадження інновацій. Обґрунтовано, що ринкова трансформація економіки потребує вирішення комплексу проблем, пов'язаних із розвитком територіальних громад. Світовий досвід свідчить, що наразі головним фактором економічного зростання є соціальні домінанти, інтелектуальний потенціал населення.

Досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку соціальних домінант як осередків територіальних громад, за допомогою яких створюються конкретні передумови та визначаються можливості формування інтелектуального потенціалу.

Проаналізовано основні тенденції розвитку соціальних домінант, здійснено оцінку сучасного стану процесів соціального розвитку на інноваційній основі в контексті забезпечення соціальної згуртованості суспільства. Особливу увагу приділено питанням використання ресурсів територіальних громад. Важливу роль відведено синергетичному підходу, зокрема при використанні людських ресурсів, визначенні їх життєвої траєкторії, що формується на соціоінноваційній основі. Виявлено, що соціальні інновації реальні, якщо вони забезпечені інвестиціями, мають цілеспрямований характер, набувають таких форм упровадження, як соціальні проєкти й соціальні реформи. Наголошено на специфіці інновацій, яка полягає в тому, що це не будь-яка цілеспрямована зміна, а лише така, предметним змістом якої є практичне нововведення, що створюється як відповідь на потреби людини, після чого воно набуває максимального поширення аж до повного насичення цієї потреби.

Теоретично доведено, що соціальні інновації сприяють відродженню та примноженню соціальних і культурних цінностей; забезпеченню соціальних трансформацій суспільства, зростанню трудового потенціалу, підвищенню якості освітніх, медичних, культурних та

інших послуг, а також наближують вітчизняні соціальні стандарти до стандартів розвинених країн Європи.

Акцентовано увагу на питаннях активізації соціо-інноваційної діяльності, яка можлива лише на основі ґрунтовних знаннях. Саме тому значну увагу приділено освіті, зокрема у сфері забезпечення соціоінноваційного розвитку об'єднаних територіальних громад, що формує передумови для інноваційного піднесення національної економіки та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності в цілому. При цьому зазначено, що власне освітня сфера повинна перейти на інноваційний шлях розвитку, що, у свою чергу, потребує оновлення навчальних планів, адаптованих до реалій сучасного періоду світової та вітчизняної економіки. Обґрунтовано напрями вдосконалення системи освіти, спрямованої на підготовку конкурентоспроможних фахівців, а також підвищення іміджу знань, організаційно-економічного розвитку територіальних громад.

Ключові слова: соціальні домінанти, освітні послуги, знання, об'єднані територіальні громади, інноваційний розвиток.

In recent years, state policy has been aimed at accelerating Ukraine's integration into the European community, which provides for the improvement of social security. This should be facilitated by the active introduction of innovations. Market transformation of the economy requires solving a set of problems associated with the development of territorial communities. World experience shows that at present the main factor of economic growth is social dominants and the intellectual potential of the population.

The article examines the theoretical, methodological and practical aspects of the development of social dominants as the core of the formation of territorial communities. With the help of these dominants, objective reasons are created and the possibilities for the formation of intellectual potential are determined.

The main trends in the development of social dominants are analyzed, the assessment of the current state of the processes of social development on an innovative basis in the context of ensuring social cohesion of society is carried out. Particular attention is paid to the issues of using the resources of territorial communities. It is noted that a synergistic approach plays an important role, in particular when using human resources, determining their life trajectory, formed on a socio-innovative basis. The study revealed that social innovations become real if they are secured by investments, have a purposeful character, and acquire such forms of implementation as social projects and social reforms. It is emphasized that the specificity of innovation lies in the fact that it is not any purposeful change, but only one whose subject content is a practical innovation created as a response to human needs, after which it acquires maximum distribution until this need is completely saturated.

Social innovations, as noted in the study, contribute to: the revival and enhancement of social and cultural values; ensuring social transformations of society; growth of labor potential; improving the quality of educational, medical, cultural and other services; and in general bring domestic social standards closer to the corresponding standards of developed European countries.

Considerable attention is paid to the issues of enhancing socio-innovative activity. The authors note that the latter is achieved when it is based on solid knowledge. Therefore, the work pays great attention to the education system, including the provision of socio-innovative development of united territorial communities, which contributes to the formation of prerequisites for the innovative development of the country's economy and contributes to the development of a competitive economy as a whole. At the same time, the educational sphere itself must move to an innovative path of development, and this, in turn, needs to update the curricula, adapted to the realities of the modern period of the world and domestic economy. The article provides substantiated ways to improve the education system aimed at training competitive specialists. Also, the main directions of improving the image of knowledge, organizational and economic development of territorial communities have been developed.

Key words: social dominants, educational services, knowledge, united territorial communities, innovative development.

«Резерви у кожній громаді значні. Будь-яку ідею можна реалізувати, якщо вона є реальною і викликає інтерес у певної частини чи в усієї громади. Завжди є активні люди, яких ми маємо підтримувати, вислуховувати спільні ідеї та реалізовувати їх через школу.»

Чаба Лорінці – міжнародний експерт з питань громадсько-активних шкіл

Постановка проблеми. Сучасний значною нерівномірністю формування соціально-економічний розвиток України, її громад. Так, за станом на 1 січня 2020 р. в регіонів та об'єднаних територіальних громад характеризується незавершеністю України створено 841 ОТГ, зокрема в відповідної моделі національної економіки, Дніпропетровській області – 62, Київській – 9, а Кіровоградській – 5 [1, с. 23] (рис.).

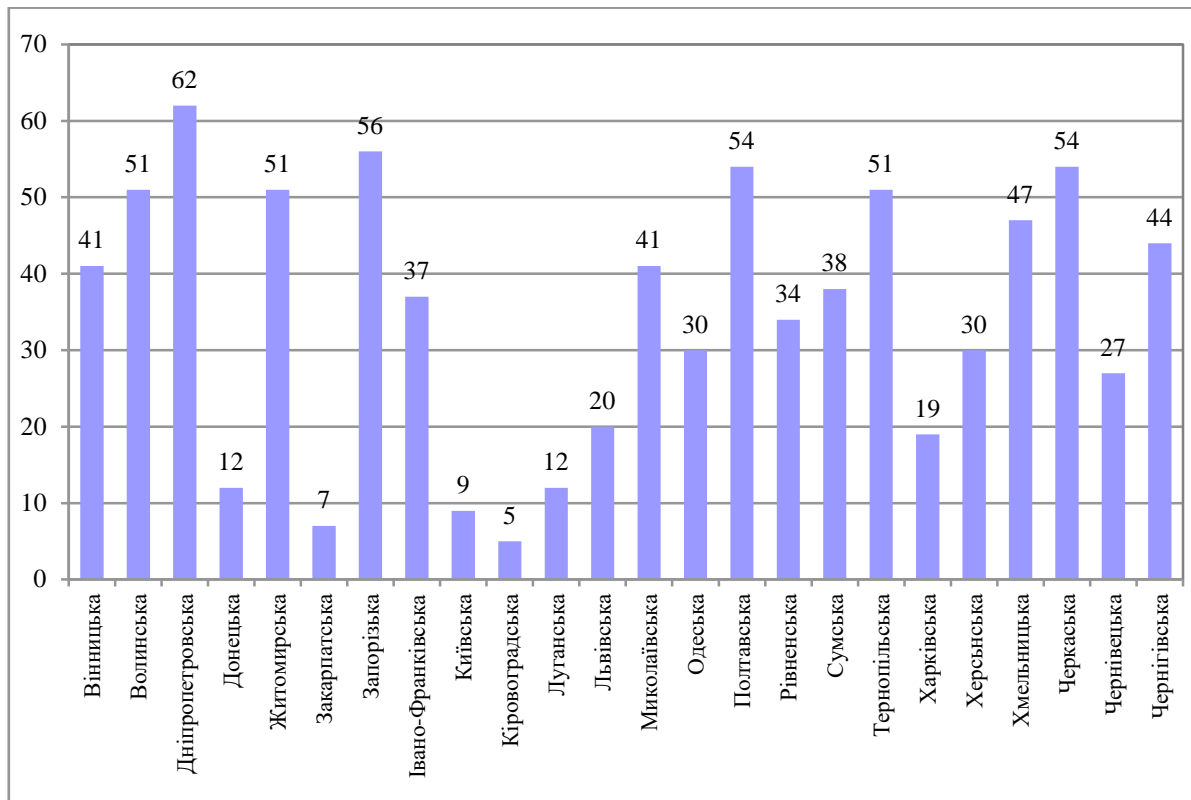

Рис. Кількість об'єднаних територіальних громад в областях України за станом на 01.01.2020 р.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів забезпечення соціального розвитку об'єднаних територіальних громад є достатньо новим напрямом, проте вже привернуло увагу вітчизняних науковців. Так, ґрунтовне дослідження за авторством М.А. Хвеси́ка, М.В. Ільїної та Ю.Б. Шпильової присвячене вивченню соціоекологічних аспектів зазначеної проблематики [2]. Проте її новизна зумовлює необхідність подальших досліджень і, зокрема у контексті аналізу інноваційних засад соціального розвитку об'єднаних

територіальних громад. Це особливо нагальне завдання, зважаючи на те, що перехід до ринкової економіки відбувається з великими труднощами, які негативно впливають на процес розширеного відтворення. Неухильно знижується життєвий рівень населення, що особливо чітко простежується в умовах пандемії коронавірусної хвороби. Небезпечних масштабів набуває нерегульоване розшарування населення за статками, а саме накопичення багатств в одних та все більше зубожіння – інших. Фізичне руйнування продуктивних сил випереджає відтворення

науково-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства.

Мета статті. У таких умовах украї важливим є не лише виявлення їх об'єктивних і суб'єктивних причин, а насамперед обґрунтування напрямів розв'язання окреслених проблем. На це спрямовано дослідження, що передбачає забезпечення в Україні, її регіонах та об'єднаних територіальних громадах відповідних умов для соціально-інноваційного сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що між розвитком економіки загалом і соціальної сфери зокрема існує не лише кореляційний, а також синергетичний зв'язок. Як стверджують фахівці, синергетика – це міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що розкриває принципово нове розуміння процесів розвитку природи і суспільства. Його основу становлять ідеї цілісності, взаємозв'язку всього з усім, системності світу, спільних закономірностей розвитку всіх рівнів матеріальної та духовної реальності [3].

Синергетичний підхід може сприяти ефективному й раціональному використанню ресурсів країни чи її окремих регіонів, передусім людських, а також визначити стійкість життєвої траєкторії як окремої людини, так і суспільства в цілому. Ця траєкторія формується на соціоінноваційній основі. Відомо, що відтворення сукупної робочої сили перебуває в діалектичному зв'язку із процесом інтенсифікації суспільного виробництва. Цьому має сприяти успішне використання досягнень науки і техніки, підвищення технічної оснащеності та ефективності виробництва, тобто активне використання інновацій, нововведень [4].

Останні являють собою цілеспрямований потік соціальних (соціокультурних, організаційних, економічних) і техніко-технологічних змін. Новація – це ідея нового, а інновація – це його запровадження, процес створення, розповсюдження та використання ідей новацій для кращого задоволення потреб як окремої людини, так і суспільства загалом; поєднання із новацією змін, у тому числі в соціокультурному середовищі, де відбувається життєвий цикл інновацій; процес виникнення і поширення змін у результаті науково-технічного розвитку, які обумовлюють і соціальні зміни, що охоплюють спонтанні та цілеспрямовані

соціальні дії. Головною метою інноваційної діяльності є вирішення протиріч між старим і новим та досягнення на цій основі економічного й соціального прогресу.

Соціальні інновації стають реальними, якщо вони забезпечені інвестиціями, мають цілеспрямований характер, набувають таких форм упровадження, як соціальні проекти і соціальні реформи.

XXI століття – це століття інноваційних технологій, науково-технічної інформації, що й становить основу новітніх технологій. У практичній діяльності інновації сприймаються як процес застосування значної кількості науково-технічних розробок, для впровадження яких потрібні значні інвестиції. Специфіка інновацій полягає в тому, що це не будь-яка цілеспрямована зміна, а лише така, предметним змістом якої є практичне нововведення, котре створюється як відповідь на потреби людини, після чого відбувається його максимальне розповсюдження аж до повного насичення потреб.

Інновації протистоять традиціям, однак між ними, як зазначалося вище, існує синергетичний зв'язок. Нерідко те, що колись було традицією, може повернутись до суспільного життя як інновація. Підґрунтям цього, на думку П. Друкера, можуть бути:

- раптова зміна ситуації та виникнення несподіваних суперечностей;
- зміна вимог у певному процесі виробництва або споживання;
- прогалини у структурі виробництва та ринку товарів і послуг;
- нові знання (відкриття, винаходи, раціоналізація) як імпульс до нововведень;
- структурні демографічні зміни тощо.

Інновації характерні для всіх видів діяльності – у сфері матеріального виробництва, послуг, гуманітарній. Закон України «Про інноваційну діяльність в Україні» визначає засади створення умов не лише для технічних, але й соціальних інновацій [5]. Останні позитивно впливають практично на всі сфери суспільного життя, сприяючи:

- відродженню та примноженню соціальних і культурних цінностей;
- забезпеченню соціальних трансформацій суспільства;
- зростанню трудового потенціалу;
- підвищенню якості освітніх, медичних, культурних та інших послуг;

• наближенню вітчизняних соціальних стандартів до відповідних стандартів розвинених країн Європи.

Соціальні інновації – це нові ідеї, реалізація яких сприяє задоволенню соціальних потреб населення, зміцненню соціального потенціалу, досягненню соціального, економічного та культурного ефекту. Водночас вони передбачають трансформацію в соціальній структурі, що призводить до змін способу функціонування соціально-культурної сфери, а саме:

- прогресивного розвитку суспільства;

• підвищення рівня та якості життя населення;

• постійного зростання людського капіталу;

• узгодження суб'єктивних та об'єктивних регуляторів інноваційної активності;

• активного впровадження управлінських технологій у соціально-економічні процеси тощо [6].

Активізація соціоінноваційної діяльності можлива тоді, коли вона базується на міцних знаннях, для досягнення яких необхідні відповідні ресурси, перш за все фінансові (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка видатків зведеного бюджету України на соціально-культурні галузі, по роках, млн грн*

Показник**	2005	2010	2015	2019	2019 до 2005, разів
Охорона здоров'я	15 476,5	44 745,4	71 001,1	128 384,6	8,6
Духовний і фізичний розвиток	3 449,8	11 525,4	16 228,3	31 550,1	10,6
Освіта	26 801,8	79 826,0	114 193,5	238 758,7	8,8

*Джерело: [1, с. 210].

**Без кредитування.

Незважаючи на суттєве зростання видатків зведеного бюджету на розвиток досліджуваних галузей, їх обсяг є вкрай недостатнім. Фінансування соціальної сфери в Україні досі відбувається за так званим «залишковим» принципом.

Наша держава значно відстає від країн Європейського Союзу за показником перерозподілу валового внутрішнього продукту. Так, в Україні він становить лише 35–40 %, тоді як, скажімо, в Німеччині – 47,4, Франції – 53,2, Швеції – 60 %. Це, безперечно, стримує розвиток усіх видів інновацій, а саме:

• продуктивних, спрямованих на створення нових видів товарів і послуг, упровадження нових технологій обслуговування;

• організаційних, пов'язаних із розвитком інфраструктури та її модернізацією;

• маркетингових та управлінських, які передбачають застосування електронної системи управління.

Маркетингові інновації – це інноваційні способи планування та реалізація певної діяльності щодо управління поведінкою споживачів [7]. П. Друкер, наприклад, зазначає, що маркетинг – це концепція управління фірмою, у центрі якої перебуває

покупець, клієнт із його потребами та запитамі. А завдання підприємства – якнайкраще задовольнити ці потреби. Маркетинговий менеджмент – один із видів інноваційного менеджменту, використання якого позитивно впливає на забезпечення сталого розвитку [8]. Зазначене дає змогу регіонам і об'єднаним територіальним громадам здійснювати переорієнтацію соціально-економічного розвитку на інноваційні засади шляхом:

• активізації діяльності державних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування щодо впровадження соціальних інновацій;

• посилення ролі інвестиційної складової державного та місцевого бюджетів;

• запровадження програмно-цільового управління;

• реформування соціальної сфери із застосуванням різних стимулювальних чинників для активної участі у процесах тих, хто безпосередньо отримує від реформування вигоду, і тих, хто при цьому не має вигоди чи навіть втрачає її.

Отже, трансформація соціальної сфери має здійснюватися із застосуванням моніторингу інноваційних змін, публічного обговорення трансформаційних процесів, їх

індивідуального супроводу в соціальній сфері, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку територіальних громад на інноваційній основі. Останньому сприяють наукові розробки та дослідження, щодо

реалізації яких нині в Україні простежується спадна тенденція (табл. 2).

Водночас зменшилась і кількість працівників, залучених до виконання наукових досліджень і розробок (табл. 3).

Таблиця 2

Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, по роках, млн грн*

Показник	2010	2015	2017	2018	2019	2019 до 2010, %
Усього	33 697,6	23 050,1	17 714,2	24 861,6	34 264,9	101,7
У тому числі нової для ринку	10 995,1	7 284,2	4 484,6	7 863,7	6 826,2	62,1

*Джерело: [1, с. 430].

Таблиця 3

Динаміка кількості працівників, залучених до виконання наукових досліджень і розробок, по роках, чол.*

Показник	2017	2018	2019	2017-2019, ±
Усього	94 274	88 128	79 262	-15 012
З них:				
дослідники	59 392	57 630	51 121	-8 271
техніки	9 144	8 553	7 470	-1 674
допоміжний персонал	25 738	21 945	20 671	-5 067

*Джерело: [1, с. 425].

Як видно, відбулося суттєве скорочення кількості персоналу дослідників, що, безперечно, негативно позначилося й на інноваційних показниках [9].

У забезпеченні соціоінноваційного розвитку України, її регіонів та об'єднаних територіальних громад важлива роль відводиться освіті, яка формує передумови для інноваційного піднесення економіки країни, сприяючи становленню конкурентоспроможної економіки. При цьому власне освітня сфера повинна перейти на інноваційний шлях розвитку, що, у свою чергу, потребує:

- оновлення навчальних планів, адаптованих до реалій сучасного періоду світової та вітчизняної економіки;

- формування в учнів, студентів інноваційного мислення, знань і компетенцій відповідно до вимог міжнародного ринку праці;

- активного впровадження в усі ланки освіти – навчання та виховання – інноваційних технологій, нестандартних інноваційних ідей, у тому числі на рівні територіальних громад [10].

Важливу роль відіграє загальноосвітня школа, яка пропонує освітні послуги для членів місцевих громад. Відповідно, відбувається вихід школи за межі освітнього закладу і перетворення її в центр місцевої громади, що сприяє покращенню якості життя в ній*. До речі, цей процес розпочався ще 1935 року у м. Флінт (штат Мічиган, США). Наразі він охоплює тисячі шкіл у 85 країнах світу. Так, широкого розповсюдження цей процес набув в Угорщині, Боснії та Герцеговині, Сербії, Словаччині, США. Велику допомогу цим школам надавали такі донорські організації, як Фонд Чарльза Стюарта Мотта (США), Міжнародний фонд «Відродження».

* Ларрі Е. Деккер зазначає, що завданням керівників таких шкіл – знайти кращі способи розкриття потенціалу в дітях, їхніх сім'ях, усіх членах громади. Існує неминучий зв'язок між тим, що відбувається у школах, вдома, на вулиці, у громаді загалом. Завданням і відповідальністю усіх є намагання знайти спосіб зробити цей зв'язок позитивним.

Світова і, зокрема європейська практика, свідчить, що активно розвиваються громади, забезпечується підвищення якості освітніх послуг там, де школа:

- значну увагу приділяє переконанню членів територіальної громади і педагогічного персоналу в цінності залучення до цього громад;

- сприяє вільному обміну ідеями, виявляє потреби громади і, отже, колектив школи бере участь у прийнятті рішень щодо місцевих проблем, здійснює зворотній зв'язок із громадськістю;

- досягає співпраці педагогічного колективу з громадськістю, акцентуючи на розвитку, спілкуванні та обміні ідеями;

- посилює партнерство з місцевою громадою в рамках громадянської самоорганізації та самоуправління;

- спрямовує діяльність на виховання громадянської активності, сприяючи покращенню структури громадянського суспільства і гарантуванню його стабільного, збалансованого економічного і соціального розвитку;

- бере участь у розвитку громадянської активності всіх членів місцевих громад, а також громадянського суспільства в цілому.

В Україні багато шкільних колективів здійснюють активну роботу в партнерстві з місцевою громадою та її мешканцями, вільно обмінюючись думками, що позитивно впливає на розвиток громади, підвищення її добробуту.

У вищій школі цьому сприяє активне використання ресурсів наукових і технологічних парків, бізнес-інкубаторів, залучення до їх діяльності не лише професорсько-викладацького складу навчального закладу, але і студентів.

Удосконалення системи освіти шляхом її реформування повинно спрямовуватися на формування інтелектуального потенціалу країни та підготовку кадрів, здатних до професійної діяльності в економічній і соціальній сферах інноваційного типу. Саме тому зміст навчальних матеріалів слід адаптувати до потреб інноваційного розвитку економіки та суспільства. Підготовка конкурентоспроможних фахівців потребує забезпечення закладів освіти високопрофесійними педагогами, спроможними до творчого пошуку. Цьому допоможе використання ними у процесі навчання нових технологій та Інтернету, що

реально сприятиме особистісному зростанню вихованців [11].

Новітні технології відкривають шлях до нового типу навчання. Серед новітніх інноваційних технологій у середній школі більш активно повинні використовуватися методи проєктів, індивідуальні освітні траєкторії, партнерство (індивідуальне наставництво) тощо.

Водночас широке застосування технічних засобів розширює можливості педагога для урізноманітнення навчального процесу, а також, що важливо, дає змогу налагодити освітню діяльність в умовах пандемії коронавірусу.

В умовах ринкових відносин, а також глобалізації важливо, щоб випускники навчальних закладів мали не лише глибокі теоретичні знання, але й практичні навички, були озброєні аналітичними здібностями, інноваційним мисленням, умінням моделювання проблем, з якими їм, можливо, доведеться стикатися, а також пошуку шляхів їх успішного розв'язання.

У цьому контексті доцільним для використання є позитивний досвід інших країн. Скажімо, у Німеччині та Франції значні кошти спрямовуються на соціальний захист студентів і кар'єрну підтримку професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти. У Німеччині створено центр професійної освіти концерну «Сіменс», випускники якого після закінчення навчального закладу, маючи значний практичний досвід, можуть оперативного долучатися до виробничого процесу і збільшувати його ефективність.

Цьому, як свідчить практика і наголошувалося вище, сприяє наявність у закладах вищої освіти технопарків та інших формувань наукового, дослідницького і технологічного характеру, успішна діяльність яких сприяє:

- інтеграції закладів освіти, науки, підприємств;

- формуванню у студентів потреби оволодіння новими видами сучасного обладнання на виробництві;

- розвитку інноваційного підприємництва в закладах освіти.

Однак, незважаючи на те, що в Україні на забезпечення функціонування означених організаційних форм інноваційної діяльності розроблено комплекс нормативно-правових документів, а саме Державна цільова науково-технічна та соціальна програма

«Наука в університетах на 2005–2012 роки», закони України «Про наукові парки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інші, у закладах вищої освіти названі парки ще не набули належного розвитку. Це означає, що сучасний стан науково-технічного прогресу в Україні потребує нових підходів до успішного та прискореного розв'язання проблем, які наразі притаманні практично всім складовим освітньої сфери, зокрема інфраструктурній, фінансовій, кадровій

тощо, з активним використанням синергетичного підходу [12]. Водночас не слід забувати, що кадри вирішують усе, тобто для забезпечення соціально-інноваційного розвитку України, її регіонів, об'єднаних територіальних громад потрібні нові підходи, перш за все до підготовки висококваліфікованої, конкурентоспроможної робочої сили. Для цього в Україні функціонує широка мережа закладів вищої освіти (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка мережі закладів вищої освіти в Україні, на початок навчального року*

Регіон, область	Кількість закладів (університетів, академій, інститутів), од.			У них студентів, тис.		
	2000/01	2015/16	2019/20	2000/01	2015/16	2019/20
Україна	315	288	281	1 402,9	1 375,2	1 266,1
Автономна Республіка Крим	14	...	...	42,4	...	...
Вінницька	5	6	8	25,6	32,6	33,1
Волинська	3	4	4	18,1	19,0	17,8
Дніпропетровська	20	23	25	107,0	104,6	89,6
Донецька	26	6	9	120,4	18,5	25,7
Житомирська	5	5	4	20,1	20,8	18,0
Закарпатська	4	5	5	14,5	18,7	18,9
Запорізька	12	10	12	51,5	63,1	61,9
Івано-Франківська	6	5	4	24,5	31,0	29,4
Київська	3	6	5	18,5	22,9	21,1
Кіровоградська	6	4	4	17,7	9,6	8,6
Луганська	7	4	4	52,3	17,2	17,8
Львівська	17	21	22	83,8	111,0	105,1
Миколаївська	3	5	7	21,7	27,2	25,3
Одеська	20	21	20	88,4	97,9	85,3
Полтавська	8	7	6	38,5	42,0	36,6
Рівненська	5	5	5	22,9	28,5	26,5
Сумська	6	6	4	27,0	33,1	27,3
Тернопільська	9	8	5	43,8	32,9	32,8
Харківська	36	37	32	176,7	162,3	150,4
Херсонська	6	8	9	25,2	20,5	19,4
Хмельницька	10	9	9	28,7	28,2	25,8
Черкаська	7	5	6	24,2	30,6	30,9
Чернівецька	4	4	3	17,6	21,2	19,8
Чернігівська	4	3	4	19,4	15,3	14,7
М. Київ	66	71	65	259,9	365,4	324,3
М. Севастополь	3	...	...	12,5	...	...

*Джерело: [1, с. 125].

Новий тип працівника будь-якої сфери, що функціонує на інноваційній основі, повинен володіти високим рівнем економічної, професійної, технологічної культури. Це, у свою чергу, потребує збільшення витрат у вищій школі на виконання наукових розробок і досліджень,

обсяг яких допоки вкрай недостатній (табл. 5).

Наразі професійно-кваліфікаційний склад працівників галузей національної економіки не задовольняє потреби різних сфер життєдіяльності держави, не відповідає запитам виробництва і потребам

інноваційного розвитку, а також інтересам гармонійного розвитку особистості.

Однією з причин цього, на наш погляд, є та, що освітня галузь в Україні вже протягом

тривалого часу не належить до пріоритетних, як свідчать результати моніторингу.

Таблиця 5

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за джерелами фінансування за видами робіт, 2019 р., млн грн*

Показник	Усього	У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
Видати на виконання наукових досліджень і розробок	17 254,6	3 740,4	3 635,7	9 878,5
Кошти бюджету	6 724,7	3 425,2	2 013,5	1 286,0
Кошти організацій сектору вищої освіти	3,7	0,5	1,5	1,7

*Джерело: [1, с. 427].

Рівень оплати праці освітян залишається одним із найнижчих. Так, розмір доходів працівників банків, сфери фінансування і кредитування у 4–5 разів вищий, ніж в освітній сфері. Водночас у зв'язку зі слабкою матеріально-технічною базою закладів освіти інтенсивність праці освітян у нашій країні значно більша, наприклад, як у США, а рівень її оплати у 200 разів нижчий. Середньомісячні доходи американського професора вищі, ніж у водія міського автобуса в 4 рази, працівника промисловості – утричі.

Внаслідок такої низької оцінки праці вчителя, вихователя, викладача вищого закладу освіти в Україні суттєво зменшується престиж не лише освітньої галузі, але і знань взагалі, без зростання та підвищення якості яких неможливий успішний соціально-економічний розвиток громад, а тим більше, на інноваційній основі. Також відбувається посилення міграції з України високоосвічених кадрів, погіршення професійно-кваліфікаційної та вікової структури працівників, перш за все в тих галузях, які забезпечують інноваційний і сталий розвиток.

Висновок. Як свідчить світова практика, без належного врахування значення в сучасному світі знань та освіти неможливе ні підвищення продуктивності праці, ні активне впровадження новітніх технологій в усі сфери виробництва, а також зростання ефективності використання ресурсів об'єднаних територіальних громад, що є важливою передумовою сталого соціально-

економічного розвитку на інноваційній основі.

Цьому, на наше переконання, має сприяти насамперед реалізація нормативних актів об'єднаних територіальних громад, проектів розробки положення про управління освітою, що передбачало б:

- організацію та ухвалення необхідних управлінських рішень;
- досягнення оптимального кадрового забезпечення;
- забезпечення своєчасної атестації педагогічних працівників;
- здійснення регулярного контролю якості знань;
- досягнення соціального захисту та охорону здоров'я працівників освітньої сфери;
- поліпшення постійного матеріально-технічного забезпечення закладів освіти;
- приведення фінансового забезпечення освітньої галузі у відповідність до реальних потреб;
- налагодження постійних зв'язків працівників освітньої сфери з громадськістю тощо.

Усе це в комплексі сприятиме активному розвитку України на інноваційній основі, а також об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник України за 2019 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2020. – 465 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat>.

gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf.

2. Хвесик М.А. Соціоекологічні імперативи розвитку сільських територіальних громад: [монографія] [Електронний ресурс] / М.А. Хвесик, М.В. Ільїна, Ю.Б. Шпильова. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2019. – 302 с. – Режим доступу: <http://ecos.kiev.ua/publications/monographies/view/71/#>.

3. Немировський В.Г. Соціологія: учеб. для студ. вузов / В.Г. Немировский. – М.: Проспект, 2013. – 544 с.

4. Жорнова О.І. Інформаційно-технологічні рішення у соціально-психологічних дослідженнях (на прикладі технології «ІС: Підприємство» / О.І. Жорнова // Нові інформаційні технології в освіті: матеріали дев'ятої наук.-практ. конф. / за заг. ред. к.ф.-м.н., доц. В.П. Шевченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Європейського університету, 2016. – С. 22–26.

5. Куценко В.І. Інформаційно-інноваційний шлях розвитку вищої освіти в контексті забезпечення її якості / В.І. Куценко // Нові інформаційні технології в освіті: матеріали дев'ятої наук.-практ. конф. / за заг. ред. к.ф.-м.н., доц. В.П. Шевченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Європейського університету, 2016. – С. 39–42.

6. Чикуркова А.Д. Оцінка праці персоналу підприємств / А.Д. Чикуркова // Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки: матеріали III Міжнар. наук.-практ. е-конф., 27 берез. 2017 р., м. Київ. – К.: КНЛУ, 2017. – С. 257–262.

7. Мельникова О.І. Маркетингові комунікації в умовах обмеженого бюджету, мінливості глобального зовнішнього середовища та вподобань споживачів / О.І. Мельникова, Н.В. Овсієнко // Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16–17 квіт. 2018 р. – Ужгород: Гельветика, 2018. – С. 283–286.

8. Хвесик М. Новітній вимір екологічних викликів та загроз сталому розвитку в епоху глобалізації / М. Хвесик, Г. Обиход // Економіка природокористування і сталий розвиток. – 2018. – № 3–4(22–23). – С. 5–19.

9. Куценко В. Інноваційно-освітня парадигма формування соціальної безпеки –

передумова сталого розвитку / В. Куценко, І. Кінаш, Г. Євтушенко // Економіка природокористування і сталий розвиток. – 2020. – № 8(27). – С. 103–110.

10. Колмакова В. Методологічні євроорієнтири оцінювання екосистемних активів територіальних громад, пов'язаних з водними ресурсами / В. Колмакова // Економіка природокористування і сталий розвиток. – 2020. – №8(27). – С. 41–48.

11. Розвиток міжнародного трансферу знань в економіці України: [монографія] / [А.І. Землянкін, С.М. Кацура, Л.М. Саломатіна та ін.] / НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 232 с.

12. Герчинський Я. Фінанси освіти в Україні: окремі стратегічні питання / Я. Герчинський. – К.: Юстон, 2017. – 152 с.

13. Близнюк В.В. Вартість людського життя: теорія та практика вимірювання / В.В. Близнюк // Український соціум. – 2014. – № 3. – С. 101–112.

14. Буданова Л.Г. Визначення понять «моніторинг» та «моніторинг освіти» в сучасній педагогіці [Електронний ресурс] / Л.Г. Буданова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 34. – С. 85–91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_14.

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2020). *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2019 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019]. Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf [in Ukrainian].

2. Khvesyk, M.A., Il'yina, M.V. & Shpyl'ova, Yu.B. (2019). *Sotsioekolohichni imperatyvy rozvytku sil'skykh terytorial'nykh hromad: monohrafiya* [Socio-ecological imperatives of development of rural territorial communities: monograph]. Kyiv: Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine» Retrieved from <http://ecos.kiev.ua/publications/monographies/view/71/#> [in Ukrainian].

3. Nemirovskiy, V.G. (2013). *Sotsiologiya: uchebnik dlya studentov vuzov* [Sociology: a textbook for university students]. Moscow: Prospekt [in Russian].

4. Zhornova, O.I. (2016). *Informatsiynno-tekhnolohichni rishennya u sotsial'no-psykholohichnykh doslidzhennyakh (na prykladi tekhnolohiyi «IS: Pidpryyemstvo»)* [Information and technological solutions in socio-psychological research (on the example of

- technology «IS: Enterprise»)]. *Novi informatsiyni tekhnolohiyi v osviti: materialy dev'yatoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [New information technologies in education: materials of the ninth scientific-practical conference]. (pp. 22-26). Kyiv: Publishing and Printing Center of the European University [in Ukrainian].
5. Kutsenko, V.I. (2016). Informatsiyno-innovatsiynny shlyakh rozvytku vyshchoyi osvity v konteksti zabezpechennya yiyi yakosti [Information and innovative way of development of higher education in the context of ensuring its quality]. *Novi informatsiyni tekhnolohiyi v osviti: materialy dev'yatoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [New information technologies in education: materials of the ninth scientific-practical conference]. (pp. 39-42). Kyiv: Publishing and Printing Center of the European University [in Ukrainian].
6. Chykurkova, A.D. (2017). Otsinka pratsi personalu pidpryyemstv [Evaluation of the work of the personnel of enterprises]. *Mul'tydystryplinarni akademichni doslidzhennya i hlobal'ni innovatsiyi: humanitarni ta sotsial'ni nauky: materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi e-konferentsiyi (27 bereznya 2017 r.)* [Multidisciplinary academic research and global innovation: humanities and social sciences: materials of the III International scientific-practical e-conference (March 27, 2017)]. (pp. 257–262). Kyiv: KNLU [in Ukrainian].
7. Mel'nykova, O.I. & Ovsyenko, N.V. (2018). Marketynhovi komunikatsiyi v umovakh obmezhenoho byudzhetu, minlyvosti hlobal'noho zovnishn'oho seredovyscha ta vpodoban' spozhyvachiv [Marketing communications in a limited budget, the variability of the global environment and consumer preferences]. *Ekonomichni, politychni ta kul'turolohichni aspekty yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny v umovakh novykh hlobalizatsiynykh vyklykiv: materialy dopovidey Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (16-17 kvitnya 2018 r.)* [Economic, political and cultural aspects of Ukraine's European integration in the context of new globalization challenges: materials of the reports of the International Scientific and Practical Conference (April 16–17, 2018)]. (pp. 283–286). Uzhhorod: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].
8. Khvesyk, M. & Obykhod, H. (2018). Novitnyy vymir ekolohichnykh vyklykiv ta zahroz stalomu rozvytku v epokhu hlobalizatsiyi [The latest dimension of environmental challenges and threats to sustainable development in the era of globalization]. *Environmental economics and sustainable development*, 3–4(22–23), 5–19. DOI: 10.37100/2616-7689/2018/3-4(22-23)/1 [in Ukrainian].
9. Kutsenko, V., Kinash, I. & Yevtushenko, H. (2020). Innovatsiyno-osvitnya paradyhma formuvannya sotsial'noyi bezpeky – peredumova staloho rozvytku [Innovative and educational paradigm of social security formation is a prerequisite for sustainable development]. *Environmental economics and sustainable development*, 8(27), 103–110. DOI: 10.37100/2616-7689/2020/8(27)/14 [in Ukrainian].
10. Kolmakova, V. (2020). Metodolohichni yevro oriyentyry otsynuvannya ekosystem nykh aktyviv terytorial'nykh hromad, pov'yazanykh z vodnymy resursamy [Methodological Euro guidelines for the assessment of ecosystem assets of territorial communities related to water resources]. *Environmental economics and sustainable development*, 8(27), 41–48. DOI: 10.37100/2616-7689/2020/8(27)/6 [in Ukrainian].
11. Zemlyankin, A.I., Katsura, S.M., Salomatina, L.M. et al (2012). ta in. *Rozvytok mizhnarodnoho transferu znan' v ekonomitsi Ukrayiny: monohrafiya* [Development of international knowledge transfer in the economy of Ukraine: monograph]. Donetsk: NAS of Ukraine. Institute of Industrial Economics [in Ukrainian].
12. Herchytsky, Ya (2017). *Finansy osvity v Ukrayini: okremi stratehichni pytannya* [Education finance in Ukraine: some strategic issues]. Kyiv: Yuston [in Ukrainian].
13. Blyznyuk, V.V. (2014). Vartist' lyuds'koho zhyttya: teoriya ta praktyka vymiryuvannya [The cost of human life: theory and practice of measurement]. *Ukrainian society*, 3, 101–112 [in Ukrainian].
14. Budanova, L.H. (2014). Vyznachennya ponyat' «monitorynh» ta «monitorynh osvity» v suchasniy pedahohitsi [Definition of the concepts «monitoring» and «education monitoring» in modern pedagogy]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolkakh* [Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools], 34, 85–91 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_14 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01 липня 2021 року